

Sait Çetinoğlu: Asuri-Süryani Soykırımı/Sayfo ve Direnişin Bir Yaşam Biçimine Dönüşmesi

Posted on 22/05/2017

Asur İmparatorluğunun dağılmasından itibaren Asuri-Süryani halkları[i] 2500 yıldır hayatta kalma mücadelesi içinde ve yok olmamak için direnme gerçeği ile karşı karşıyadır.

Yakındoğu'daki son Hıristiyan Asuri- Süryani devletleri Gassani (Batı) ve Lahmi (Doğu) kırıllılarının İslam'ın yükselişine karşı duramayarak dağılmasıyla birlikte yakındoğu'da Hıristiyan siyasi birliğininin tarih olması. Bölgedeki Hıristiyanlar ve İslam dışındaki halklarla birlikte Asuri-Süryani halkların yaşamı ölüm kalım savaşına dönüşmüştür. Bu nedenle direnişin bu kadim halkın yaşam biçimine sindiğini söylemek yanlış olmaz.

Bu gelenek ve 1915 Soykırımı / Sayfo sürecinde çeşitli bölgelerde sergilenen direnişler, adalet isteminin günümüze taşınmasında en önemli köşe taşlarından biri olduğu, tarihsel haksızlığın yüz yıldır unutulmadığını, Soykırım kurbanlarının evlatlarının adalet arayışında seslerinin dünyanın her tarafında güçlü çıkmasında ve seslerini duyurabilmesinin en önemli tarihsel dayanaklardan biridir.

Direnış hakkını gerçekleştiren Coğrafyamızın Hıristiyan halklarının direniş geleneği, tarihsel haksızlığın yüzyıldır giderilemediği günümüzde adalet isteminin en büyük güvencesi olduğunu söylemekte bir sakınca yoktur.

Soykırım kurbanı halkların evlatlarının direniş geleneğini savruldukları diğer coğrafyalara da taşıdıklarına ve direnen bir çok halkın yanında saf tutarak geleneği sürdürdüklerini de görüyoruz; Colemerli Malik Kamber'in faşist istilaya karşı Habeşistan da direnişçilerin safında bulunması[ii], Asit kuyusunda eritilen Suriye Komünist Partisi lideri Asuri Süryani Farjallah ve 1949 yılında İngiliz yönetimince idam edilen Irak Komünist Partisi Genel

Sekreteri Yusuf Salman Yusuf ile Ermeni halkından College de France Öğrencisi İsidepan (Etienne) Vosgan'ın Fransız dostlarıyla yan yana 1789 Fransız devrimine katılması, Fransız yoldaşlarıyla birlikte Nazilere karşı omuz omuza mücadelesinden dolayı kurşuna dizilen Adıyamanlı Misak Manuşyan'ın [\[iii\]](#) Fransa'da Nazilere karşı direnişin ön saflarında olması, İspanyada falanjistler tarafından katledildiğinde 32 yaşındaki Aşot Artiesyan'ın, İspanya iç savaşında devrimci alaylarda savaşçı olarak bulunması bu geleneğin diğer coğrafyalara taşınmasından başka bir şey değildir.

Soykırım sürüyor direniş geleneği de sürüyor!

1915 Soykırım sürecinin kurbanlarının Adalet isteminin yüz yıldır yerine getirilmemesi bir yana, inkarın sürdürülmesinin soykırımın günümüze uzanmasının bir ifadesi olmasının yanında, Asuri-Süryanilerin tarihsel coğrafyalarının Müslümanlarca fethedilmesinin günümüzdeki tecellisi *İslam Devletinin* vahşeti, katliamları ve soykırım deneyleri, İslami kılıcın kolaylıkla kılıfına girmeyeceğinin işareti olarak anlamamızda herhangi bir sorun yoktur.

Son Hıristiyan birliğinin son bulmasıyla birlikte diğer halklar gibi Asuri- Süryani halklarının bölgedeki güç odakları arasında kalma ve ezilme gerçeği ile karşı karşıyadırlar. Kendi dışlarındaki güç odaklarının savaşlarında bütün hesapların kurbanı bu halklar olmaktadır. Bu durum günümüzün de gerçeğidir. Tarihte Bedirhan Bey'in Osmanlıya gözdağı verme isteği, Hakkari Nasturilerine 2 defa (1843 ve 1846) katliam olarak dönmüştür. Dün Ninova'da Kürt Güçleri ile İslam Devleti arasındaki savaş Asuri-Süryanilerin tarihsel topraklarından sökülerek etnik temizliğe dönüşür. [\[iv\]](#) Bugün Khabur'da YPG ile İslam Devleti güçleri arasındaki rekabet Asuri-Süryanileri yeni bir etnik temizlik gerçeği ile karşı karşıya getirmiştir.

Günümüzde "uygar" dünyanın gözü önünde coğrafyanın kadim unsurları soykırımı

uğrattılıyor, bin yıllardan günümüze taşıdıkları kültürel zenginlikleri İslami barbarlar tarafından bomba ile balyoz ile yok ediliyor. “Uygar” dünyanın gözleri önünde Kadınları çocukları esir alınıyor, erkekleri katlediliyor. Tarihsel topraklarda iktidardan uzak barışçı Asuri-Süryani halkı, “uygar” dünyanın suskunluğu sayesinde savaşıyan güçlerin arasında ezildiğini ve barbarların insafına terk edildiğini söyleyebiliriz.

Tek başlarına kaldıkları coğrafyalarında kendi güçleri ve imkanlarıyla öz savunma güçleri ile kadim coğrafyalarına tutunmaya çalışmaktadırlar. Ne kadar... ve Ne zamana kadar... diye düşünmeden!

Bu kadim toplum bu gücünü ve kadim coğrafyasına tutunma inadını nereden buluyor sorusunun cevabını tarihinde buluyoruz.

Soykırım sürecindeki direnişler

Bu kısa yazıda Asuri-Süryani halkının Soykırım /Sayfo sürecinde kadim coğrafyalarındaki direnişlerinden bir kaçını örnekleyerek, direnişçilere karşı saygımızı ifade etmeye çalışarak, Günümüzün kadim Asuri-Süryani halkının evlatlarının tarihsel topraklarında direnişleriyle gerçekleştirdikleri saygı nöbetini selamlayacağız.

Tur Abdin Bölgesinde Savur ve Nusaybin gibi bir çok köy ve kasabada Asuri-Süryanilerin direnmeye fırsatları olmamıştır. Diyarbakır Valisi Dr. Reşit ve onun Mardin’de görevlendirdiği en önemli suç ortaklarından İbrahim Bedrettin’in Suçlulardan, Kürtlerden ve Muhallemlerden oluşturduğu el Xamsin namı Teşkilat-ı Mahsusa’nın (özel örgüt) infaz çetelerinin hile, ani ve kanlı baskınları nedeniyle direnme imkanları bulamamışlardır. bu çetelerin oluşturdukları aileler bu gün Tur Abdin’in en zengin ve nüfuzlu aileleri durumundadırlar. Osmanlı Meclis-i mebusan üyesi Zülfü Tigrel’in[v] kaymakam olduğu Cizre’de, Serficeli Hilmi’nin[vi] yönettiği Kildanilerin en yoğun olduğu yerleşim bölgesi Siirt’te Asuri Süryaniler direnmeye fırsat bulamadan diğer Hıristiyanlarla birlikte

katledilirler.[\[vii\]](#) Sağ kalanlar da kurtulamaz, konvoylar halinde şehirden sürülerek yollarda katledilirler.

A - Hakkari Dağları Nasturileri

Soykırım /Sayfo sonrasında Asuri-Süryani -Nasturi- Kildani yerleşim bölgelerinde bir çok yerde kısa ve uzun süren bir çok direnişe sahne olmuştur.

Savaş sırasında savaşıyan tarafların hesapları, Ninova'nın düşüşünden itibaren 2.500 yıldır Hakkari dağlarını mesken tutan Nasturilerinin üzerine döndü:

Hakkari dağlarındaki Nasturilerin özel bir durumu vardır; bu dağlardaki "Asur aşiretleri, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki tüm Süryani gruplar içinde ilk hedefti ve İTC'ye göre, onlar da Ermeniler kadar kuşkuluydu. Hakkâri'deki etnik temizlik, bazılarının tarihi savaş öncesine dayanan bir dizi hükümet kararnamesinin sonucuydu. Özerk Asur aşiretlerin kökünün kurutulması, Dâhiliye Nazırı Talât Paşa'nın aklına en çok yatan düşünlere biriydi, çünkü onlar önemli bir sınır boyunda hemen hemen erişilmez bir gayri- Müslim kartal yuvasını mesken tutmuşlardı. Savaş yaklaşırken, küçük boyutlarda başlayan etnik temizlik, tırmanarak birkaç ay sonra tam boyutlu bir operasyona dönüştü. Nasturi lider Malik Kamber bölgede Osmanlı güçlerine direnemeyeceğini anlayarak halkını korumak üzere Urmiye'nin kuzeyindeki daha güvenli bölgelere çekerek direniş hattını burada oluşturdu. Birçok başarı elde etti ancak yukarıda da söylediğimiz gibi tarafların hesapları Asuri-Süryaniler üzerinde dönüyordu. Bir çok kereler ihanete uğradılar, Patrikleri pusuya düşürülerek öldürüldü. Savaşın seyri Nasturilerin aleyhine gelişti. Nasturiler güvenli bölgelerini kaybederek Kafkasya'ya, bilinmeyene doğru çileli yolculuklarına başladılar.[\[viii\]](#) Dünyanın dört bir yanına dağıldılar.

Asur aşiretlerinin yenilgisi netleştiği anda, Talât kesin kararını vermişti[\[ix\]](#). Musul ve Van

valilerine Nasturileri Ermeniler ve Ruslar'la işbirliği yapmakla suçlayan yazılar gönderdi. Önerisi şuydu: *Anayurtlarına dönmelerine izin veremeyiz!*"[\[x\]](#)

David Gaunt, 1915 olaylarının tartışılmasında Kasım 1914 cihad fetvasının etkisine dair kanıtların çok ender ortaya konulduğunu işaret ederek Hakkari'deki *etnik temizlik*ten söz ederken, yerel Kürt aşiretlerinin saldırılarında ve Soykırımda yer almalarında etken olan *Kutsal Cihadı* vurgular. Kürt reislerin saldırılar sırasında *büyük cihadın* vakti olduğunu söylediklerinin altını çizer." 1917'de, Asurlar'ın bir akınında bu aşiret reislerinin Osmanlı görevlileriyle bazı yazışmaları ele geçirilmişti. İçlerinde Oramar ağası Suto'nun Musul valisi ve Asurlara karşı savaşan kuvvetlerin en üst düzeydeki komutanı Haydar Bey'e[\[xi\]](#) bir mektubu da vardı. *Askerlerin Tiyyari ve Thuma'nın üzerine yürüdüğü Büyük Cihad vaktinde, geçen ilkbahar siz Paşa hazretleriyle tanışma onuruna nail oldum.*[\[xii\]](#) Burada sözü edilen, Haziran 1915'te Asur aşiretlerinin yüreğine karşı girişilen yoğun harekâttır."[\[xiii\]](#)

Hakkari dağlarında *kılıç artığı* olarak tesadüfen hayatta kalanların da çilesi bitmedi. İttihatçıların *yeni cumhuriyetinin* ilk askeri operasyonu olan 1924 yılındaki *Nasturi Harekatı* adı verilen askeri operasyon ile güneye doğru sürüldüler.

Bu sürülme operasyonu, Kasım 1929'da başlayıp 1933 yılına kadar *Hat altı* olarak adlandırılan şiddet eşliğinde devam eder. 1934 İskan Kanunu ile de tamamen düşmanlaştırıldığını söylemek yanlış olmaz. Bölgelerde kalan Asuri- Süryaniler'in *gönüllü/gönülsüz* göçleri günümüzde de kesintisiz devam ediyor.

B - Tur Abdin Bölgesi

Asuri-Süryanilerin yoğun yaşadığı Tur Abdin bölgesinde her yerleşim bölgesi kendi gücüne göre az yada çok direndi. Asuri- Süryanilerin bu bölgede de kolayca teslim olmadıklarını söylememiz gerekir.

Tur Abdin'deki köylere yapılan saldırılar iki dalga halinde gerçekleşti. İlk saldırılar 1915 baharı başındadır. Direniş birkaç bölgede düzenlenmiştir. Direnişler ancak iki vahada daha başarılı olur[xiv]. Rahip Armalé'nin yazıları bir düzine kadar köyün hikayesini kapsar. Mardin çevresindeki Yakubi köylerinde katliam haberi duyulduğunda, Tur Abdin çevresinden kalabalık guruplar Midyat'a sığınır. [xv]

a - Midyat

6 Haziran bir Pazar günü, Midyat kaymakamı[xvi], Hıristiyanların Kaifa kalesi komutanı tarafından öldürüldüğünü öğrenir. Yapılan araştırma olayı doğrular. Bunun üzerine kaymakam Hıristiyanların korunmasını emreder. 11 Haziranda askerlerini Habsenas'a (Midyat kuzeyi) yollar. Bu kasaba Kürtler tarafından çevrilmişti, askerler Hıristiyanları koruyacaktı. Ancak 21 Haziran'da şafakta askerler Hıristiyan evlere gelip silah aramaya başlarlar. Jandarma komutanı Rauf Bey zor kullanır, izin vermeyenlerin kapılarını açtırır ve Ermeni Katolik ve Protestanlardan 100 kişi tutuklar. Onları bir hafta hapiste tutar. 28 Haziran gecesi, tutuklular zincirlenir rahip Efram ve Hanna Safar'in arabulucularına rağmen kaymakam bu kişileri şehrin dışına çıkarma emri verir. Bu arada tellallar da sokağa çıkma yasağını duyururlar. Tutuklular Saita kuyusuna götürülür, işkence edilir, soyulur ve boğulup kuyuya atılırlar.

2 Temmuz Cuma, kaymakam[xvii] Salah'a bir haberci yollar; onda, nahiye müdürü Hessno'nun Kürt aşiretlerini toplayıp Hıristiyanları öldürmesi emri vardır. Ertesi günü Salah'a saldırılır, erkekler öldürülür, kadınlara tecavüz edilir, evler talan edilip hayvanlar çalınır. Hessno ganimeti toplar. Salah'ta 80 Müslüman evi ve 30 Yakubi evi vardır, piskoposluk merkezidir. Orada meşhur Mar Yakup manastırı kuruludur.

Salahta olanları öğrenince Midyat Yakubileri direnme kararı alırlar. Silah bulmaya çalışırlar. Kaymakam onların bu kararını öğrenir ve kurnazlığa baş vurur. Onlara her eve bir asker yollayıp himaye edeceklerini vaat eder. Yakubiler reddeder ve evlerine çekilirler. 16

Temmuz'da kaymakam askerlere Yakubi evlere saldırı emreder. Direniş sürdüğünden Kürtleri çağırırlar, tüm vilayetten, hatta Siirt'ten bile gelirler. Çatışmalar bir hafta sürer ve Hıristiyanlar sayıca az olduklarından yenilirler. Katledilirler.

Rahip Armalé'ye göre 10.000 kurban vardır, peder Hermoz Danho da aralarında. Ancak 1000 erkek, aralarına rahip Butros Hammal'i alarak kaçabilirler. Ayn Wardo'ya varıp, 50 günden fazladır kuşatmaya direnenlere katılırlar. Kürtler ve askerler, evleri ararken 500 kişi bulurlar. Onları bir hana kapatırlar, sonra beş yaşından küçük çocukları ayırıp onları Yakubi köyü Enhele götürürler ve halka "işte bunlar sizindir alın ve büyütün" derler.

Keldani, Nasuri, Asuriler din adamlarıyla birlikte. Cebel-i Tier (Taurus).

Rahip Andrus'un raporu rahip Armalé'nin raporundan farklıdır. Görgü şahitlerinin ve araştırmacıların anlattıklarına dayanır. Midyat Yakubileri erken davranmış ve kuşatmaya dayanmış direnmişlerdi. "Mardin'den iki erkek tehcir kafilesinden sonra hükümet Midyat'ta tutuklamalara başladı. 70 ileri geleni kapattılar. 10 gün sonra dörtlü guruplar halinde bağlanıp hapisten çıkarıldılar. Onlara, Diyarbakır'a

götürülüp Savaş Mahkemesine çıkarılacakları söylenir. Ancak bunun yerine yürüyerek dağlara götürüldüler ve vahşice katledildiler." Midyat'tan birkaç kişi tutuklulara yardım etmeye çalışıyorlardı. Onlara nasıl hunharca davranıldığını gördüklerinde hemen Midyat'a dönerler ve yaşanan katliamı anlatırlar panik olur, kurbanların aileleri "yarın sıra bize gelecek kendimizi koyun gibi boğazlatacak mıyız, hemen bir şeyler yapalım" derler. Aynı gece erkekler toplanır, hükümetin silah deposuna giderler, silah ve mühimmata el koyarlar, resmi binalara saldırır, jandarma ve askeri garnizona hücum eder 200 kişiyi köyden kovar, şehrin stratejik noktalarına üs kurar ve bir kuşatmaya karşı hazırlanırlar.

Hükümet hemen Mardin'den birlikler yollar, Savur'dan Kürt ağalarını çağırır ve tüm

çevredekilere de haber salıp Midyat'ı istila edecek olan birlik komutanına yardım etmelerini emreder.

Şehir büyük ve zengin, ganimetin de bol olduğunu düşünerek Kürtler hemen ve istekle gelirler. 10 gün boyunca Midyat halkı asker ve Kürt sürüsüne direnir. 100 kadar Kürt'ü öldürür veya yaralar. Ama askerlerin ateşine cevap vermeyecek kadar sağduyulu olurlar; Ne ülkelerine karşı hain ne de hükümete karşı asi olduklarını söylerler. Ama Kürtlere karşı kendilerini savunmaktadırlar. Onlar düşmandırlar.

Kasabanın savunmasını kendileri yapamayacakları kadar büyük, Kürt baskısının, karşı konulamayacak kadar kuvvetli olması ve cephaneliğin azalmaya başlaması ile komşu köylerle bağlantı kurdular. Geri çekilme hareketi planlandı. Kürt çemberini kırıp Ayn Wardo'da cephe oluşturmaya çalışacaklardı. Ayn Wardo daha küçük yerleşim birimidir, ancak su ve erzak bakımından zengin, doğal bir kale gibiydi. Sinyal verilince hep beraber fırlarlar ve Midyat'lı çok sayıda insan karanlıktan yararlanıp kaçabilir. Bir aydan fazla bir süre, gözü pek dağlılar dayanırlar. O kadar çok Kürt saldırgan öldürürler ki bunlar çekilmeye başlar. Hükümette artık onlara güvenemeyeceğini anlayınca Midyat'lularla anlaşmaya yanaşır.

Direnışte iki ailenin önemli rol oynadığı söylenir: Belediye başkanının mensup olduğu Midyat'ın yerlisi olmayan Protestan Hürmüz ailesi ile Midyat'ın yerlisi ortodoks Safar ailesi. Bunların rolüne dair birbirine zıt anlatımlar bulunmaktadır. Biz burada bu anlatımlara burada girmenin faydası olmadığını düşünüyoruz. Soykırım sürecinde başta protestanlar tutuklanır. Diğerlerinin terörize edilmesi için şehirde teşhir edilerek katledilirler. Sonrasında direnişte geçen ortodokslar karşılarındaki büyük güç karşısında, yeterince donanımı olmayan Asuri- Süryanilerin büyük kayıp verdiği direniş kırılır. Kalanlar 'Ayn Wardo'ya çekilerek direnişini burada sürdürürler. Bahdi ve Chalma aileleri de direnişte önde gelen geniş ailelerdendir.

b - Azıx [Hazax] Direnişii

1915 Soykırım sürecinde Asuri-Süryanilerin önemli bir direniş sergiledikleri Azıx (Günümüzde İdil), 1915 yılının ortasında 1000 m yükseklikte bir tepenin üzerine tünemiş olan bir dağ köyüdür. Turabdin'in doğu sınırında Cizre'ye yakın olan Azıx'a, ilk saldırıya Cizre'den gelen Kürt aşiretlerince Ağustos 1915'te gerçekleştirilir. Köylüler saldırılara karşı kahramanca bir direniş sergilerler. Azıx halkı, *Mesih Fedaileri* olarak adlandırılan silahlı direniş hareketi ile Kürt aşiretlerinin kuşatmasına ve saldırılarına aylarca direnir. Kürt aşiret milisleri tarafından direniş kırılamayan Azıx halkının Silahlı direnişini bastırmak için, bölgeye İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin önde gelen adamlarından Ömer Naci Bey yollanır. Ömer Naci Ekim 1915'te 3000-4000 kadar Osmanlı askeri ile bölgeye gelmiştir. Yanında cezaevlerinden çıkarılmış suçlulardan devşirilmiş *Teşkilat-ı Mahsusa* çeteleri ve milislerle 8.000'i bulan güçlerce kuşatılmıştır. Aralarında Ethem Bey ve milisleri de bulunmaktadır. Azıx, Enver Paşa'dan gelen şifreli "imha edin" talimatı doğrultusunda haftalarca saldırıya maruz kalmasına rağmen teslim olmaz! köyün konumu savunmaya uygun ve istilayı önlemektedir. 24 gün süren kuşatma sırasında Ömer Naci Bey büyük kayıplar verir. Mesih Fedailerinin bir gece düzenlediği baskınla 500 çete imha edilir. Atlar salınır, askerler ve atlar Nusaybin'e doğru kaçarak canlarını zor kurtarır. Ömer Naci Bey ateşkes ilan etmek zorunda kalır. Askeri operasyon böyle sona erdirilerek birlikler çekilir; birkaç ay sonra Diyarbakır'dan yollanan ek kuvvetlerle tekrar geri gelirler. Köyde tüm mutfak aletleri, bakır kovalar vs. hepsi eritilmiş ve cephe imal edilmişti ve barut da sumak köklerinden yapılmıştır.[\[xviii\]](#) Azıx I. Dünya Savaşı sonuna kadar direnebilir. 1927'de köylüler silahlarını Kemalist güçlere teslim eder ve teminat isterler.[\[xix\]](#)

Hazax'te direniş örgütü Ulusal kurulun önderi işo Hanna Gabre

Ulusal Kurulun diğer üyeleri: Tuma 'AbdeKette [Kitte], Böhnan 'Isko, Murad Hännuşe [Hannuşe], AndërawosHannaEliya, Ya'qub [Yakub] Hännuşe, BehnamAqrawi.

Devletle yapılan ateşkesten sonra, her iki yerin "Ulusal Kurul" üyeleri tek tek devletin istihbaratı tarafından İttihatçılar ve daha sonra Kemalistler tarafından sindirildiler. Bir bölümü Diyarbakır ve Elâzığ İstiklal Mahkemelerinde kursuna dizildi.[\[xx\]](#)

c - 'Ayn-Wardo'da Elli İki Gün[xxi]

Kfar-boran'da (Kerboran)[xxii] Yakubiler dört gün ancak direnebildiler. Kfarjos (kfar-Gawze)[xxiii] Bu büyük Kildani kasabasında direnemezler, Kürt Ağası Hasan Şemdin Kildanileri kandırmıştır. Katliamdan canını kurtarabilenler Midyat'a kaçarlar.

Boté[xxiv] Hıristiyanları Ayn Wardo'ya kaçabilen birkaç Osman Ağa'nın oğulları Nedim ve Cemil'den kurtulamazlar. Qılıt [Qelıt][xxv] Tamamı Hıristiyan (1/3 Protestan, 2/3 Süryani) olan Qılıt'ta silahı olan köylüler evlerini korudular ama çoğu öldürüldü. Rajdiye, Mığajniye, Deraveriye[xxvi] Kürtleri sabah erkenden saldırdılar. Papaz Hınnuş İbrahim evinin eşiğinde öldürüldü, yaşlı annesiyle birlikte silahı olan köylüler evlerini korudular ama çoğu öldürüldü. Bir çok kadın ve çocuk kaçırıldı, çok azı kurtuldu. Kürtler hükümete tehcir için yardım etmediler, öldürüp, talan ettiler. 250 ev tamamen boşaldı. Kürtler evlere ve topraklara sahip oldular. Hısn'o'da (Hısn'o d Kifo)[xxvii] kaleye sığınan çoğunluğu Yakubi olan Ermeni ve Protestan halk Askerlerle birleşen Aliye Ramo'nun oğlu Amaro (Ömer) tarafından dört saatte öldürülürler. [Deir el - Omar] Mar Gabriyel, Kefarbé, Basıbrina[xxviii] Midyat'ın güney doğusunda 'Ayn-Wardo'nun güney'inde Azıx'ın batısındaki bu üç köy Süryani Katolik bir azınlıkla genellikle Yakubi köylülerdi. 1915'te saldırıya uğradıklarını ama bu saldırıların başarısız olduğunu öğreniyoruz. 1917'de ikinci bir saldırı düzenlenir. Bu durum Turabdin platosunda Kürtler ve Hıristiyanlar arasında devamlı bir savaş hali olduğunun göstergesidir. Bınebil de ise Zafaran Manastırı'nın yakınlığı onlara uzun dayanma gücü verdi.

Midyat'ın doğu yönünde 10 km uzaklıkta, dağ sırasının eteğinde ki tamamen Yakubi 'Ayn-Wardo köyü 52 gün dayanır. Bu dağlar kuzeyde Turabdin'i çevreler ve onu, Dicle vadisinden ayırır. Hıristiyanların katliam haberleri geldiğinde, Yakubi topluluğunun reisi Mes 'ud, köyün erkeklerini toplar ve Kürtlere karşı savunma hazırlıkları yapar. Bu sırada Midyat, Bote, Kerjos, Zaz, Hıbsıs ve diğer köylerden buraya kaçıp kurtulan Hıristiyanlar gelmekteydi. Onlar cinayetleri anlattılar. Toplam 6000 kişilik bir kuvvet birleşti.

Midyat kaymakam'ı Kürt köylerini toplayıp onlara, adamlarını ikiye bölmelerini önerir. Bir

grup Enhel'e (Midyat'ın güneyinde bir köy) diğeri de 'Ayn-Wardo'da saldıracaktı. Kürt reislerden biri, Aziz ağa[xxix] kaymakama kuvvetleri toplayıp önce 'Ayn-Wardo'ı saf dışı bırakmak gerektiğini söyledi. Kaymakam bu stratejiyi onayladı. Midyat'ta, Arnas, Mzizağ, Ramma (Ahmet ve Salım ağanın adamları) aşiretlerini toplar. Tüm Mardin aşiretleri de katılır. Toplam 13.000 adam. Kaymakam onları silahlandırır, ücret verir. Kürt ordusu kadın ve çocuklarla beraber 'Ayn-Wardo'ya doğru çıkarlar. Kasabaya hakim bir tepeye kamp kurar ve devamlı ateş ederler. Kuşatanların cephanesi azalınca Diyarbakır ve Mardin'e haber yollarlar. Reşid ve Bedreddin onlara cephane ve bir de top yollarlar. Muhammet Sait ağanın oğlu Şevket bey bunları kumanda eder, çatışmalar devam eder. 200 saldırgan ve 300 köylü ölür. Bu sırada bir Süryani Katolik Nano Mahdesi ailesi ile 'Ayn-Wardo'ya sığınmak üzere kaçarken Kürtler tarafından yakalanır ve öldürülürler. Sadece küçük bir çocuk kurtulur, Nasir; o da iki yıl Şeyh Sıdkî'nin yanında kalacaktır. Başpiskopos Tappuni onu satın alıp amcasına Halep'e yollayana kadar!

Bu kuşatma sırasında Mes 'ud, dökme demir ve kurşun olan tüm eşyaları eritip cephanelik imal eder, Midyat kaymakamı bunun üzerine Dara Şeyhi'ni kuşatılanlarla anlaşması için aracı olmasını ister. Şeyh 3 köylüyü çağırır, onları aldatırsa karısını boşayacağına yemin eder! Ve onlara silahları teslim ederse hayatları bağışlayacaklarına dair söz verir. Üç elçi red eder ve çatışmalar devam eder. Bu dirence sinirlenen Kürtler baskıyı arttırmalar. Kuşatma 30 gün daha uzar. Kuşatanlar Bedreddin'e haber verirler, o da 'Ayn-Wardo'ya iki Yakubi ruhban,[xxx] Yakub ve Hanna'yı yollar. Direnenleri teslim olmaya ikna edeceklerdir. Ama başaramazlar. Ancak köyde yiyecek tükenmiş, tüm yenebilecek hayvanlar bitmiş, herkes açlıktan ölmek üzeredir. Cephanelik de bitmektedir. Ölüler ise kokmaya başlamıştır. 52 gün kuşatma sonunda Kürtler Arnas'taki halkın Müslüman olduğunu köydekilere bildirirler ve anlaşma yapıldığını söylerler, kendilerinin de bir elçi seçip çatışmaların bitmesi için anlaşma önerirler. Hıristiyanlar Şeyh Fethullah'ı ('Ayn-kaf[xxxi] Şeyhi İbrahim'in oğlu) çağırılmalarını isterler. Bu zat 'Ayn-Wardo'dan ileri gelenlerle konuşur ve kaderlerini belirlemek üzere danışırlar. Fethullah Hükümet sorumluları ile görüşüp Kürtlerin uzaklaştırılmasını sağlayacağına söz verir. Hıristiyanlar bunun üzerine silahları toplar ve

şeyh'e verirler. O da kuşatmayı kaldırır ve Hıristiyanlara dokunulmamasını emreder. [\[xxxii\]](#) Bu kuşatma 52 gün sürmüştür. (Bu arada Musa dağ'da 40 günü de hatırlayalım.[\[xxxiii\]](#)) Hıristiyanlar köylerinde barikat kurarlar, komşu köyün Kürtlerinin onları öldürmek için beklediğini bilmektedirler. Böylece piskopos Bitris Hıammal 'Ayn-Wardo'da 1917 kışına kadar kalır. Piskopos Tappuni'ye bir mesaj yollayarak ayın yapmak için gerekeni göndermesini rica eder. Piskopos ona Mardin'e gelmesini teklif eder. Ama o korkar ve ancak Midyat'a kadar gider. 'Ayn-Wardo'ya dönerken yolda öldürülür. Kuşatma kalktıktan sonra söz verilenin aksine köylülerden büyük bir kısmı öldürülür. I. Armalé bunun (hain kurnazlıkla kahramanın cesaretle yaptığından fazlasını halleder) tezini doğruladığını yazmıştır.[\[xxxiv\]](#)

Ancak verilen sözlerin sonrasında yerine getirilmediğini devletin ve bölgedeki katliamları gerçekleştiren el-Xamsin namı Teşkilat-ı mahsusa birliklerinin Asuri- Süryanilerin tuzağa katlettiklerinin altını çizmemiz gerekir: "... 'Ayn-Wardo'da, Muhalleme Şex Fethullah, [1915'te, saldıran Türk-Kürt-Muhalleme ve direnen Doğu-Batı Süryaniler arasında] yaptığı barıştan sonra, babam 'İsa Polos'a şunları öğütlemiştir: *Bak yavrum, ben size bunu şimdiden söylüyorum: Evet barış oldu ama yine de buna [tam olarak] güvenmenizi istemiyorum. Hiç bir zamanda bu Müslümanlara güven duymuyacaksınız. Yollarda da giderken bir-iki-üç kişi yalnız gitmeyin. Sizi öldürecekler!*

Gerçektende, daha sonra yollarda gidip-gelen birçok [Doğu-Batı] Süryani acımasızca kıyıldı. Onları bu acımasız Müslümanlar öldürüyordu. Süryaniler bir lokma uğruna sağa-sola çalışmaya giderdi, [onları] bu acımasızlar, yollarını keserek, yerinde yaşamlarını söndürüyordu. Babam 'İsa: *Sayfo'dan sonra, yollarda, Sayfo sırasında kıyılanlardan daha çok Süryani kıyıldı. Acıma yoktu!*[\[xxxv\]](#) dedi.[\[xxxvi\]](#)

'Ayn-Wardo'da direniş örgütü *Ulusal Kurulun* önderi Mas'ud Be-Şlemën [Mesut Şeymun] *Ulusal Kurulun* diğer üyeleri: Gallo Be-Şabo [Gello Şabo], Jërjo Be-QaşoAsmar [CırcoAsmar], Tuma Be-Griğō [Tuma Griğō]

[i] bu yazıda bir parçalanmışlığı ifade eden Arami, Asuri, Süryani, Kildani, Yakubi, Ortodoks, Protestan ve Nasturi kavramlarının tümü Asuri- Süryani kavramı ile ifade edilmiştir.

[ii] Sam Parhad, Görevin Ötesinde, çev. Vedii İlmen Yaba Y. 2009 79-82

[iii] Mélinée Manouchian, Bir Özgürlük tutsağı MANUŞYAN, Çev. Sosi Dolanoğlu, Aras Yayıncılık , 2009.

[iv] Sait Çetinoğlu, Ortadoğu ve İslam Dünyasında Katliam Geleneği,
<https://tarihvetoplumlar.com/sait-cetinoglu-yazi-ortadogu-ve-islam-dunyasinda-katliam-gelenegi/> (27 02.2015)

[v] Zülfü Tigrel, Son Osmanlı [Meclis-i Mebusanı](#) (1920) Diyarbakır azalığı yapmıştır. [Mustafa](#) Kemal tarafından Birinci Meclis üyesi yapılır ve 1930'lu yıllarda vefat edene kadar [Diyarbakır](#)'ı temsilen Meclis'te görev alır. [Diyarbakır](#) eski senatörlerinden [İhsan Hamit Tigrel](#)'in ağabeyidir.

[vi] MEHMED HİLMÎ; 1872'de Serfiçe'de doğdu. Mülkiye'yi 1893'de bitirdi. 13 Kasım 1895'de İşkodra Vilâyeti Evrak Müdürlüğünde ki stajından sonra , Soma, Havsa (Edirne), Foçateyn (İzmir), Karaburun, Karakilise (= Karaköse), Margılıç, Deivine, Leskovik Kazaları Kaymakamlığı. Mentеше (= Muğla), Preveze, Ergiri, Maraş, Muş, Gümüşhane, 14 Mart 1915'de Siirt, 26 Eylül 1915'de Genç, 9 Nisan 1917'de 2. defa Mentеше (= Muğla), 23 Haziran 1920'de İçel (— Mersin) Sancakları Mutasarrıflıklarına getirildi. Bu vazifede iken T.B.M.M. Hükümeti emrine girdi. 1921'de Adana, 1922'de Diyârbekir, 1923'de Elazîz, 1925'de Sivas, 1928'de Trabzon Valiliklerine atandı. Bu vazifede iken, 9 Ağustos 1931'de yaş haddinden emekliye sevk edildi. HİLMÎ'den sonraki mutasarrıf MEMED ASAF 1875 İstanbul'da doğdu, Ekim 1914'de Genç, Temmuz 1915'de Siirt Sancakları Mutasarrıflıklarına; (ağustos 1916'ya kadar siirtte görev aldı).Ağustos 1916'da Tekirdağ Emvâl-i Gayr-ı Metruke Tasfiye Komisyonu Reîsliği'ne; Ekim 1917'de Karahisâr-ı Sâhib [=

Afyon); Mart 1920'de Kayseri, Ekim 1920'de Niğde, Aralık 1921'de Kozan Sancakları Mutasarrıflıklarına; Eylül 1922'de 1. Sınıf Mülkiye Müfettişliği'ne; Kemalist dönemde 1924'de Dâhiliye Vekâleti Vilâyetler idaresi Umum Müdürlüğü'ne; Temmuz 1925'de aynı Vekâlet Mahallî İdareler Umum Müdürlüğü'ne terfian atandı. Danıştay'ın Ankara'da yeniden kurulması üzerine 23 Haziran 1927'de Danıştay üyeliğine seçildi. Bu vazifede iken 12 Ağustos 1930'da kalp sektesinden öldü.

[vii] Siirt'te katliamcı el Xamsin üyeleri arasında başta gelenler: Belediye başkanı Hami Ef. Belediyede görevli Emin Basri, Fetullah Ef. Tüccar Hacı Abdo Musallı, Tüccar Fardo oğlu İbrahim, Aziz oğlu Hacı Ömer (Fardo'nun yeğeni) Moola Hıdır, Molla İlyas, Hacı İbrahim Hasene, Hamit Ağa ve dört oğlu, Hamdi oğlu Hacı Memed efendi. Jojef Nacım, Türklerin Katlettiği Asur- Kildaniler ve Ermeniler, çev A. Öztürk, Mezopotamya Ens 1999, s 43

[viii] Sam Parhad, Görevin Ötesinde, çev. Vedii İlmen Yaba Y. 2009 s 29-37

[ix] BOA. DH. ŞFR 54/240 Talât'tan Musul ve Van valilerine 30 Haziran 1915. Asurlar eski anayurtlarına dönmek için savaş sırasında ve hatta sonrasında defalarca girişimde bulunmalarına rağmen, bunu hiçbir zaman başaramadılar. İşte etnik temizliğin tipik örnekleri arasında sayılabilecek göçlerinin arkasındaki öykü: Bu bir yandan hükümetin tehcir planlarının, bir yandan da yerel Kürt aşiret reislerinin tacizleri ve katliamlarının öyküsüdür. Sonuçta, bütün bunlar iyi silahlanmış Osmanlı ordusu ile geleneksel Asur aşiret savaşçıları arasında tam bir savaşa yol açmıştır. Bunun anlatılması zor bir öykü olmasının nedeni, sadece tırmanan şiddetin bir öyküsü olması değil, ama aynı zamanda Asurlar'm kendileri hakkında neyin planlandığından habersiz bırakılmaları ve geçmişte etnik temizlik diye bir şey bilmemeleriydi. Katliamlar, infazlar, saldırılar, istilalar ve ricatların haberlerini içeren belgeleme çok enderdir. Asurlar'm savunma ve yaşamda kalmaktan başka uzun vadeli bir stratejileri yoktu. David Gaunt, Katliamlar, Direniş, Koruyucular çev. Ali Çakıroğlu, Belge Y . 2007, s182-183

[x] Süryaniler'in yaşadıkları açısından, Hakkâri birçok yönden benzersiz bir örnektir. Birincisi, uzun süredir, burası Rus ve Osmanlı askerlerinin sivil nüfus üzerinde terör estirdiği cephe hattına yakındı. İkincisi, bir tehcir kararnamesi Ekim 1914'te, henüz savaş başlamadan hazırlanmıştı. Burada Asurlar Ruslarla işbirliği yaptıkları gerekçesiyle imha edilmek üzere kara listeye alınmıştı. David Gaunt, Katliamlar, Direniş, Koruyucular ... aynı yerde

[xi] HAYDAR HİLMİ VANER;1873 'te Karadağ (Sırbistan)'a bağlı Potgoritza Kasabası'nda doğdu. 1899'da mülkiye'den me'zun oldu. Eylül 1899'da ta'yîn edildiği Van Maiyyet Me'murluğu'nda stajını bitirdikten, bir süre de Van Mektupcu Vekilliği'nde bulunduktan sonra Çölemerik, Âdilcevaz, Gevar, Çatak, Mitroviça (Kosova), Köprülü Kazaları Kaymakamlıkları, Denizli,

Kırklareli, Ekim 1914'de Maraş, Nisan 1916'da Urfa Sancakları Mutasarrıflıklarına getirildi. Aralık 1916'da Musul Vali Vekilliği'ne; Temmuz 1917'de Musul, Ocak 1918'de Bitlis, Ağustos 1918'de Diyârbekir, Aralık 1918'de Van Vilâyetleri Vâililikleri'ne tayin edildi. Van Valisi iken Kuvvây-ı Millîye'ye taraftarlık ettiği gerekçesiyle azledildi. Sivas Kongresi'ne Van Delegatesi olarak katıldı. 23 Nisan 1920'de Van Meb'usu olarak T.B.M.M.'ne girdi ise de Konya Vâililiği'ne de atandığı için Valiliği tercîh etdi. 2. Delibaşı İskânında Konya Valisi bulunuyordu. Kemalist dönemde T.B.M.M. 2. Dönemi'nde de Konya Meb'usu oldu. Meb'usluğu 5. Döneme kadar devam etdi. 1934'de emekliye ayrıldı. Emekli olduğundan sonra tekrar idare mesleği'ne döndü. 3. Sınıf Mülkiye Müfettişliği'ne ta'yîn edildi. 25 Mart 1954'te vefat etti.

[xii] Jacques Rhétoré, *“Les Chretiens aux hetes Souvenirs de la guerre sabite pro< lameepar les Titreş contre les chretiens en l ı5 (2005), 279'den alıntı (David Gaunt , Katliamlar... 184)*

[xiii] David Gaunt , Katliamlar... 184

[xiv] Sayfo sirasında soylu bir direnis sergileyen iki önemli yerden biri ‘Ayn-Wardo [Gülgöze] Midyatın doğusunda 9-10 km kadar bir uzaklıkta. Diğer bir yer Hazax (idil) Midyat-Cizre yolu üzerinde, Midyattan 60 km kadar bir uzaklıkta, Cizre’ye yakın.

[xv] Tur Abdin’deki katliamlar ve direnişler ile ilgili bilgiler, Yves Ternon’un çalışması esas alınarak derlenmiştir. (Yves Ternon, *Mardin 1915, Bir Yıkımın Patolojik Anatomisi*, çev. N. Tateosyan, Belge Y. 2013)

[xvi] Yves Ternon, *Mardin 1915* başlıklı eserinde Diyarbakır valisi dr. Reşid’in anıları vesilesiyle Midyat ve Savur’dan ve bu ilçelerin kaymakamlarından bahseder, “Ateşkes’ten sonra Bekirağa’ya hapsedilen Reşid, kaçmadan hatıratını yazar. Midyat ve Savur kaymakamından bahsettiği bölümlerden alıntılar; Bunlar hiçbir tarihi gerçeğe uymaz Midyat kaymakamı her zaman aldığı emirleri sadakatle uygulamıştır. “ Mehmet Ali’ye bey demeye utanıyorum, bu idareci iğrenç işlere alışkın, hakaretlere tahammül edecek kadar alçak şerefsiz ve görevine layık olmayan bakanlıkta şikayete maruz kalmış ve görevinden alınmıştır.

Midyat kaymakamı Nuri bey ise duygusallıkla Ermeni tehcirini geciktirmiş bölgesinde çevre bölgelerden kaçan partizanların gelişini kolaylaştırıp otoritelere korkunç bir katliam yapılmasını ve Müslüman halkı öldürmesine ve birçok kurbana neden olmuştur. Komplolar kurmuş ve elindeki güçleri kendi koruması için kullanmıştır. Oysa 3-4 tabur ile bu kanlı isyan bastırılabilirdi. Görevinden alındı, suçlandı, takibata uğradı.”

Midyat kaymakamı Nuri’nin kim olduğunu bulamadık. Muhtemelen geçici görevle orada bulunmaktaydı. Temmuz başında tayin edilen mutasarrıf Mehmet Şükrü Yaşın’ın dr. Reşid’in talimatlarını tamamen uyguladığını görüyoruz. Yaşın’ın biyografisinden de özel bir görevli olduğunu anlıyoruz. Kemalist dönemde ödüllendirilmiştir.

MEHMED A L İ, İstanbul’da Aksaray civarında “Olanlar Dergâhı (= Tekkesi)” Şeyhi Hüsnî

Efendi'nin oğludur. 15Aralık 1866'da İstanbul'da doğdu. Ekim 1890'da Mülkiye'nin Yüksek Kısmı bitirdikten sonra 30 Ekim 1890'da 285 krş. maaşla İstanbul'da kurulan Umum Muhacirin Komisyonu Dullar ve Yetimhanesi Depo Me'murluğu'na ve gönüllü aynı Komisyon üyeliğine ta'yîn edilerek Devlet hizmetine girdi. Memuriyeti inişli çıkışlı bir grafik izler kimi zaman azledilir, kısa zaman sonra göreve iade edilir. kimi zaman istifa ederek memuriyetten ayrılır. Tekrar göreve döner. İzmit Mutasarrıflığı ve bursa valiliğinde stajını tamaladıktan sonra 26 Haziran 1893'de nakledildiği Stajı'nı tamamladıktan sonra Peklin (Manastır), Midye, Menbiç, Erbaa, Havza, Mazgirt, Âdilceviz (Van) Kaymakamlığı, Şemdinan Kaymakam Vekilliği, Kurna (Basra), Arapkir, Necef Kazası Kaymakamlığı, Bağdad İ'dâdîsi Müdür yardımcılığı ve Bağdad Erkek Sanayi' Mektebi müdürlüğünden sonra 16 Mayıs 1915'de 1000 krş. maaşla Savur (Diyârbekir) Kaymakamlığı'na ta'yîn edildi. Bu görevden de « Tedvîr-i umur edememekde (işî yönetememekte) olmasından dolayı eli işten çektilirdi ve 14 Kasım 1915'de azledildi. 18 Ağustos 1916'da emekliye sevk edildi ise de emeklilik işlemi "azl" e çevrildi. Bundan sonraki durumuna dair bilgi bulunamadı.

[xvii] MEHMED ŞÜKRÎ YAŞIN; 1882'de İnegöl'de doğdu. 1907de Mülkiye'den me'zuniyetinden sonra Ocak 1908'de ta'yîn edildiği Ertuğrul Sancağı, Bursa Vilâyeti Maiyyet Me'murluklarında stajını bitirdikten, Kirmastı, Sarı Şa'ban, Zihne Kazaları Kaymakam Vekilliklerinde, Nisan

1912'de Petriç Kaymakamlığına atandı. Balkan Harbi içinde Petriç'in de düşmesi üzerine, Nisan Selanik Alman Konsolosluğunda Osmanlı Hükümeti İrtibat Me'murluğu yaptı. Eylül 1914'de Gevaş, Temmuz 1915'de Midyat Kaymakamlıklarına nakledildi. Midyat'da iken mutasarrıflığa yükseltildi. 1917 sonrasında Malatya, Trablusşam, Mardin

Mutasarrıflıklarına getirildi. Kemalist dönemde 2. Dönem (1923) T.B.M.M.'ne Çanakkale Meb'usu

olarak girdi. 3., 4., 5. Dönemlerde Çanakkale Meb'usluğu devam etdi. Aralık 1939'da

Eskişehir

Valiliğine ta'yîn edildi. Bu görevde iken 18 Ekim 1941'de vefat etti.

[xviii] Kuşatmayı yöneten Osmanlı subayları arasında bir Alman Bernard Pulls da vardır. Savaşın sonra Bavyera'da bir manastıra çekilmiştir.

[xix] Daha sonra, Kemalistler bunun intikamını alacaktı. Kimi direniş liderler Hafif Süvari Taburları eliyle kimi de İstiklal Mahkemeleri'ne götürülürken yollarda sindirildi. Geriye kalanlarının da Amed'de işkencede yaşamına son verildi. Burda yaşlı başpiskopos Behnam 'Aqrawi'de öldürüldü.

[xx] (Azax'ın Kemalist dönem tarihine dair geniş bilgi: Mixayel Abdalla, TURABDİN'DE BİR ASUR KÖYÜ AZAH'IN (İDİL) AKİBETİ. <http://devrimcikaradeniz.com/turabdinde-bir-asur-koyu-azahin-idil-akibeti/> (27.02.2015)

[xxi] Günümüzde Gülgöze, Midyat'ın kuzeydoğusunda köy. [ed.] Al-quşara [tr. B] s. 405-409.

[xxii] Dargeçit

[xxiii] Gercüş

[xxiv] Bardakçı

[xxv] Dereiçi

[xxvi] Rajdiye, Mığajniye ve Deraveriye aşiretleri köken olarak Süryani, müslümanlığa zorla geçtikten sonra kürtleşme ve araplaşmaya yöneldiler. Daha geniş bilgi için bkz., Tan, Altan,

Turabdin 'den Berriye 'ye, Aşiretler, Dinler, Diller ve Kùltürler, Nùbihar Yayınları, 2011.

[xxvii] Hasankeyf.

[xxviii] Mar Gabriyel Manastırı, Güngören ve Haberli.

[xxix] Midyatlı Mahmadoles aşiretinden, eski belediye başkanı Ziver Midyat 'ın dedesi. Sözlü anlatımlara göre 1916 'da Mustafa Kemal 'in emriyle Süryani İsa Zatte, Kürt İsaye Hıamo ve Muhallemler Xalaf Beg 'le birlikte tutuklandı. Mardin 'e gönderilirken, yolda Savur 'un Dengizan köyünde kurşuna dizilir. Daha geniş bilgi için bkz., Tan, Altan, Turabdin 'den Berriye 'ye, Aşiretler, Dinler, Diller ve Kùltürler, Nùbihar Yayınları, 2011, s. 203.

[xxx] Bedreddin 'Ayn-Wardo'ya Mardin 'den piskopos Cırcıs 'le rahip Hıanna'yı yollar. 'Ayn-Wardo'ya ulaşan ruhbanlar köyün dışından direnişçilere silahlarını bırakmak ve devlete teslim olmak için çağrılar yaptı. Direnişçiler çağrılarında kurşunla yanıt verdi. Canlarını kaçarak zorla kurtaran ruhbanlar aynı günde Midyat 'a dönmek zorunda kaldı. Mardin'e eli boş döndüler.

[xxxi] Kayapınar

[xxxii] Şeyh Fethullah Müslümanlara tek bir Hıristiyana bile zarar vermemeyi emretti. Af garantisine rağmen, çoğu Süryani orada kaldı ve kendi köyelerine dönmedi. Buna cesaret eden birkaçı 'Arnas, Ahlah ve Mzizah'a dönmeye çalışırken, yolda vuruldu. Ateşkesten sonra, Mas'ud'dan Anhel'e gitmesi istendiyse de, Hıristiyan liderler başka bir yere gitmesini öğütlediler; zira hükümet onu arıyordu ve kendileri de müdahale etmek istemiyorlardı. Mas'ud, Rayite'deki [Aşağı] Kafro'ya gitti. Orada kısa bir süre yerel bir kilisenin çatısındaki bir çadırda yaşadı. Hükümet için kolay bir av olduğundan, çok geçmeden öldürüldü. Kendi köyelerine dönerken öldürülen Süryaniler'in sayısı, kuşatma sırasında öldürenlerden fazlaydı. David Gaunt, Katliamlar... s 292-293

[xxxiii] Franz Werfel, Musa Dağ'da 40 Gün, çev. Saliha Nazlı Kaya Belge Uluslararası Y. 2007

[xxxiv] Yves Ternon, Mardin 1915... s 347

[xxxv] Daha geniş bilgi için bkz., Beth-Şawoce Jan, *Sayfo b Turcabdin 1914-1915*, Nsibin Yayınevi, İsveç, 2006, 2. Basım, s. 173. Kerboranlı Kildani Hanna Polos'un anlattıklarından.

[xxxvi] jan Beth-Şawoce & Abdulmesih Bar Abraham, Doğu-Batı Asurlulara Karşı - Baskı, Zulüm, Asimile, Kovulma... F. Başkaya-S. Çetinoğlu, Türkiye'de "Azınlıklar", Resmi Tarih Tartışmaları Özgür üniversite Y. 2009 içinde.

[1] bu yazıda bir parçalanmışlığı ifade eden Arami, Asuri, Süryani, Kildani, Yakubi, Ortodoks, Protestan ve Nasturi kavramlarının tümü Asuri- Süryani kavramı ile ifade edilmiştir.

[1] Sam Parhad, Görevin Ötesinde, çev. Vedii İlmen Yaba Y. 2009 79-82

[1] Mélinée Manouchian, Bir Özgürlük tutsağı MANUŞYAN, Çev. Sosi Dolanoğlu, Aras Yayıncılık , 2009.

[1] Sait Çetinoğlu, Ortadoğu ve İslam Dünyasında Katliam Geleneği, <https://tarihvetoplumlar.com/sait-cetinoglu-yazi-ortadogu-ve-islam-dunyasinda-katliam-gelenegi/> (27 02.2015)

[1] Zülfü Tigrel, Son Osmanlı [Meclis-i Mebusanı](#) (1920) Diyarbakır azalığı yapmıştır. [Mustafa](#) Kemal tarafından Birinci Meclis üyesi yapılır ve 1930'lu yıllarda vefat edene kadar [Diyarbakır](#)'ı temsilen Meclis'te görev alır. [Diyarbakır](#) eski senatörlerinden [İhsan Hamit Tigrel](#)'in ağabeyidir.

[1] MEHMED HİLMÎ; 1872'de Serfiçe'de doğdu. Mülkiye'yi 1893'de bitirdi. 13 Kasım 1895'de İşkodra Vilâyeti Evrak Müdürlüğünde ki stajından sonra , Soma, Havsa (Edirne), Foçateyn (İzmir), Karaburun, Karakilise (= Karaköse), Margılıç, Deivine, Leskovik Kazaları Kaymakamlığı. Mentеше (= Muğla), Preveze, Ergiri, Maraş, Muş, Gümüşhane, 14 Mart 1915'de Siirt, 26 Eylül 1915'de Genç, 9 Nisan 1917'de 2. defa Mentеше (= Muğla), 23 Haziran 1920'de İçel (— Mersin) Sancakları Mutasarrıflıklarına getirildi. Bu vazifede iken T.B.M.M. Hükümeti emrine girdi. 1921'de Adana, 1922'de Diyârbekir, 1923'de Elazîz, 1925'de Sivas, 1928'de Trabzon Valiliklerine atandı. Bu vazifede iken, 9 Ağustos 1931'de yaş haddinden emekliye sevk edildi. HİLMÎ'den sonraki mutasarrıf MEMED ASAF 1875 İstanbul'da doğdu, Ekim 1914'de Genç, Temmuz 1915'de Siirt Sancakları Mutasarrıflıklarına; (ağustos 1916'ya kadar siirtte görev aldı).Ağustos 1916'da Tekirdağ Emvâl-i Gayr-ı Metruke Tasfiye Komisyonu Reîsliği'ne; Ekim 1917'de Karahisâr-ı Sâhib [= Afyon); Mart 1920'de Kayseri, Ekim 1920'de Niğde, Aralık 1921'de Kozan Sancakları Mutasarrıflıklarına; Eylül 1922'de 1. Sınıf Mülkiye Müfettişliği'ne; Kemalist dönemde 1924'de Dâhiliye Vekâleti Vilâyetler idaresi Umum Müdürlüğü'ne; Temmuz 1925'de aynı Vekâlet Mahallî İdareler Umum Müdürlüğü'ne terfian atandı. Danıştay'ın Ankara'da yeniden kurulması üzerine 23 Haziran 1927'de Danıştay üyeliğine seçildi. Bu vazifede iken 12 Ağustos 1930'da kalp sektesinden öldü.

[1] Siirt'te katliamcı el Xamsin üyeleri arasında başta gelenler: Belediye başkanı Hami Ef. Belediyede görevli Emin Basri, Fetullah Ef. Tüccar Hacı Abdo Musallı, Tüccar Fardo oğlu İbrahim, Aziz oğlu Hacı Ömer (Fardo'nun yeğeni) Moola Hıdır, Molla İlyas, Hacı İbrahim Hasene, Hamit Ağa ve dört oğlu, Hamdi oğlu Hacı Memed efendi. Jojef Nacım, Türklerin Katlettiği Asur- Kildaniler ve Ermeniler, çev A. Öztürk, Mezopotamya Ens 1999, s 43

[1] Sam Parhad, Görevin Ötesinde, çev. Vedii İlmen Yaba Y. 2009 s 29-37

[1] BOA. DH. ŞFR 54/240 Talât'tan Musul ve Van valilerine 30 Haziran 1915. Asurlar eski anayurtlarına dönmek için savaş sırasında ve hatta sonrasında defalarca girişimde

bulunmalarına rağmen, bunu hiçbir zaman başaramadılar. İşte etnik temizliğin tipik örnekleri arasında sayılabilecek göçlerinin arkasındaki öykü: Bu bir yandan hükümetin tehcir planlarının, bir yandan da yerel Kürt aşiret reislerinin tacizleri ve katliamlarının öyküsüdür. Sonuçta, bütün bunlar iyi silahlanmış Osmanlı ordusu ile geleneksel Asur aşiret savaşçıları arasında tam bir savaşa yol açmıştır. Bunun anlatılması zor bir öykü olmasının nedeni, sadece tırmanan şiddetin bir öyküsü olması değil, ama aynı zamanda Asurlar'ın kendileri hakkında neyin planlandığından habersiz bırakılmaları ve geçmişte etnik temizlik diye bir şey bilmemeleriydi. Katliamlar, infazlar, saldırılar, istilalar ve ricatların haberlerini içeren belgeleme çok enderdir. Asurlar'ın savunma ve yaşamda kalmaktan başka uzun vadeli bir stratejileri yoktu. David Gaunt, Katliamlar, Direniş, Koruyucular çev. Ali Çakıroğlu, Belge Y . 2007, s182-183

[1] Süryaniler'in yaşadıkları açısından, Hakkâri birçok yönden benzersiz bir örnektir. Birincisi, uzun süredir, burası Rus ve Osmanlı askerlerinin sivil nüfus üzerinde terör estirdiği cephe hattına yakındı. İkincisi, bir tehcir kararnamesi Ekim 1914'te, henüz savaş başlamadan hazırlanmıştı. Burada Asurlar Ruslarla işbirliği yaptıkları gerekçesiyle imha edilmek üzere kara listeye alınmıştı. David Gaunt, Katliamlar, Direniş, Koruyucular ... aynı yerde

[1] HAYDAR HİLMİ VANER;1873 'te Karadağ (Sırbistan)'a bağlı Potgoritza Kasabası'nda doğdu. 1899'da mülkiye'den me'zun oldu. Eylül 1899'da ta'yîn edildiği Van Maiyyet Me'murluğu'nda stajını bitirdikten, bir süre de Van Mektubcu Vekilliği'nde bulunduktan sonra Çölemerik, Âdilcevaz, Gevar, Çatak, Mitroviça (Kosova), Köprülü Kazaları Kaymakamlıkları, Denizli,

Kırklareli, Ekim 1914'de Maraş, Nisan 1916'da Urfa Sancakları Mutasarrıflıklarına getirildi. Aralık 1916'da Musul Vali Vekilliği'ne; Temmuz 1917'de Musul, Ocak 1918'de Bitlis, Ağustos 1918'de Diyârbekir, Aralık 1918'de Van Vilâyetleri Vâililikleri'ne tayin edildi. Van Valisi iken Kuvvây-ı Millîye'ye taraftarlık ettiği gerekçesiyle azledildi. Sivas Kongresi'ne Van

Delegesi olarak katıldı. 23 Nisan 1920'de Van Meb'usu olarak T.B.M.M.'ne girdi ise de Konya Vâliliği'ne de atandığı için Valiliği tercih etdi. 2. Delibaşı İskânında Konya Valisi bulunuyordu. Kemalist dönemde T.B.M.M. 2. Dönemi'nde de Konya Meb'usu oldu. Meb'usluğu 5. Döneme kadar devam etdi. 1934'de emekliye ayrıldı. Emekli olduktan sonra tekrar idare mesleği'ne döndü. 3. Sınıf Mülkiye Müfettişliği'ne ta'yîn edildi. 25 Mart 1954'te vefat etti.

[1] Jacques Rhétoré, *“Les Chretiens aux hetes Souvenirs de la guerre sabite pro< lameepar les Titres contre les chretiens en l 15 (2005), 279'den alıntı (David Gaunt , Katliamlar... 184)*

[1] David Gaunt , Katliamlar... 184

[1] Sayfo sirasinda soylu bir direnis sergileyen iki önemli yerden biri 'Ayn-Wardo [Gülgöze] Midyatın dogusunda 9-10 km kadar bir uzaklikta. Diger bir yer Hazax (idil) Midyat-Cizre yolu üzerinde, Midyattan 60 km kadar bir uzaklikta, Cizre 'ye yakin.

[1] Tur Abdin'deki katliamlar ve direnişler ile ilgili bilgiler, Yves Ternon'un çalışması esas alınarak derlenmiştir. (Yves Ternon, *Mardin 1915, Bir Yıkımın Patolojik Anatomisi*, çev. N. Tateosyan, Belge Y. 2013)

[1] Yves Ternon, *Mardin 1915* başlıklı eserinde Diyarbakır valisi dr. Reşid'in anıları vesilesiyle Midyat ve Savur'dan ve bu ilçelerin kaymakamlarından bahseder, “Ateşkes'ten sonra Bekirağa'ya hapsedilen Reşid, kaçmadan hatıratını yazar. Midyat ve Savur kaymakamından bahsettiği bölümlerden alıntılar; Bunlar hiçbir tarihi gerçeğe uymaz Midyat kaymakamı her zaman aldığı emirleri sadakatle uygulamıştır. “ Mehmet Ali'ye bey demeye utanıyorum, bu idareci iğrenç işlere alışkın, hakaretlere tahammül edecek kadar alçak şerefsiz ve görevine layık olmayan bakanlıkta şikayete maruz kalmış ve görevinden alınmıştır.

Midyat kaymakamı Nuri bey ise duygusallıkla Ermeni tehcirini geciktirmiş bölgesinde çevre bölgelerden kaçan partizanların gelişini kolaylaştırıp otoritelere korkunç bir katliam yapılmasını ve Müslüman halkı öldürmesine ve birçok kurbana neden olmuştur. Komplo kurmuş ve elindeki güçleri kendi koruması için kullanmıştır. Oysa 3-4 tabur ile bu kanlı isyan bastırılabilirdi. Görevinden alındı, suçlandı, takibata uğradı.”

Midyat kaymakamı Nuri'nin kim olduğunu bulamadık. Muhtemelen geçici görevle orada bulunmaktaydı. Temmuz başında tayin edilen mutasarrıf Mehmet Şükrü Yaşın'ın dr. Reşid'in talimatlarını tamamen uyguladığını görüyoruz. Yaşın'ın biyografisinden de özel bir görevli olduğunu anlıyoruz. Kemalist dönemde ödüllendirilmiştir.

MEHMED A L İ, İstanbul'da Aksaray civarında “Olanlar Dergâhı (= Tekkesi)” Şeyhi Hüsnî Efendi'nin oğludur. 15Aralık 1866'da İstanbul'da doğdu. Ekim 1890'da Mülkiye'nin Yüksek Kısmı bitirdikten sonra 30 Ekim 1890'da 285 krş. maaşla İstanbul'da kurulan Umum Muhacirin Komisyonu Dullar ve Yetimhanesi Depo Me'murluğu'na ve gönüllü aynı Komisyon üyeliğine ta'yîn edilerek Devlet hizmetine girdi. Memuriyeti inişli çıkışlı bir grafik izler kimi zaman azledilir, kısa zaman sonra göreve iade edilir. kimi zaman istifa ederek memuriyetten ayrılır. Tekrar göreve döner. İzmit Mutasarrıflığı ve bursa valiliğinde stajını tamaladıktan sonra 26 Haziran 1893'de nakledildiği Stajı'nı tamamladıktan sonra Peklin (Manastır), Midye, Menbiç, Erbaa,Havza, Mazgirt, Âdilcevaz (Van) Kaymakamlığı, Şemdinan Kaymakam Vekilliği, Kurna (Basra), Arapkir, Necef Kazası Kaymakamlığı, Bağdad İ'dâdîsi Müdür yardımcılığı ve Bağdad Erkek Sanayi' Mektebi müdürlüğünden sonra 16 Mayıs 1915'de 1000 krş. maaşla Savur (Diyârbekir) Kaymakamlığı'na ta'yîn edildi. Bu görevden de « Tedvîr-i umur edememekde (işî yönetememekte) olmasından dolayı eli işten çektirildi ve 14 Kasım 1915'de azledildi. 18 Ağustos 1916'da emekliye sevk edildi ise de emeklilik işlemi “azl” e çevrildi. Bundan sonraki durumuna dair bilgi bulunamadı.

[1] MEHMED ŞÜKRÎ YAŞIN; 1882'de İnegöl'de doğdu. 1907de Mülkiye'den me'zuniyetinden sonra Ocak 1908'de ta'yîn edildiği Ertuğrul Sancağı, Bursa Vilâyeti

Maiyyet Me'murluklarında stajını bitirdikten, Kirmastı, Sarı Şa'ban, Zihne Kazaları Kaymakam Vekilliklerinde, Nisan

1912'de Petriç Kaymakamlığına atandı. Balkan Harbi içinde Petriç'in de düşmesi üzerine, Nisan Selanik Alman Konsolosluğunda Osmanlı Hükümeti İrtibat Me'murluğu yaptı. Eylül 1914'de Gevaş, Temmuz 1915'de Midyat Kaymakamlıklarına nakledildi. Midyat'da iken mutasarrıflığa yükseltildi. 1917 sonrasında Malatya, Trablusşam, Mardin

Mutasarrıflıklarına getirildi. Kemalist dönemde 2. Dönem (1923) T.B.M.M.'ne Çanakkale Meb'usu

olarak girdi. 3., 4., 5. Dönemlerde Çanakkale Meb'usluğu devam etdi. Aralık 1939'da Eskişehir

Valiliğine ta'yîn edildi. Bu görevde iken 18 Ekim 1941'de vefat etti.

[1] Kuşatmayı yöneten Osmanlı subayları arasında bir Alman Bernard Pulls da vardır. Savaşın sonra Bavyera 'da bir manastıra çekilmiştir.

[1] Daha sonra, Kemalistler bunun intikamını alacaktı. Kimi direnişi liderler Hafif Süvari Taburları eliyle kimi de İstiklal Mahkemeleri'ne götürülürken yollarda sindirildi. Geriye kalanlarında Amed 'de işkencede yaşamına son verildi. Burda yaşlı başpiskopos Behnam 'Aqrawi 'de öldürüldü.

[1] (Azax'ın Kemalist dönem tarihine dair geniş bilgi: Mixayel Abdalla, TURABDİN'DE BİR ASUR KÖYÜ AZAH'IN (İDİL)

AKİBETİ. <http://devrimcikaradeniz.com/turabdinde-bir-asur-koyu-azahin-idil-akibeti/> (27.02.2015)

[1] Günümüzde Gülgöze, Midyat'ın kuzeydoğusunda köy. [ed.] Al-quşara [tr. B] s. 405-409.

[1] Dargeçit

[1] Gercüş

[1] Bardakçı

[1] Dereiçi

[1] Rajdiye, Miğajniye ve Deraveriye aşiretleri köken olarak Süryani, müslümanlığa zorla geçtikten sonra kürtleşme ve araplaşmaya yöneldiler. Daha geniş bilgi için bkz., Tan, Altan, Turabdin'den Berriye'ye, Aşiretler, Dinler, Diller ve Kültürler, Nûbihar Yayınları, 2011.

[1] Hasankeyf.

[1] Mar Gabriyel Manastırı, Güngören ve Haberli.

[1] Midyatlı Mahmadorer aşiretinden, eski belediye başkanı Ziver Midyat'ın dedesi. Sözlü anlatımlara göre 1916'da Mustafa Kemal'in emriyle Süryani İsa Zatte, Kürt İsaye Hımo ve Muhalleme Xalaf Beg'le birlikte tutuklandı. Mardin'e gönderilirken, yolda Savur'un Dengizan köyünde kurşuna dizilir. Daha geniş bilgi için bkz., Tan, Altan, Turabdin'den Berriye'ye, Aşiretler, Dinler, Diller ve Kültürler, Nûbihar Yayınları, 2011, s. 203.

[1] Bedreddin 'Ayn-Wardo'ya Mardin'den piskopos Circis'le rahip Hıanna'yı yollar. 'Ayn-Wardo'ya ulaşan ruhbanlar köyün dışından direnişçilere silahlarını bırakmak ve devlete teslim olmak için çağrılar yaptı. Direnişçiler çağrılarına kurşunla yanıt verdi. Canlarını kaçarak zorla kurtaran ruhbanlar aynı günde Midyat'a dönmek zorunda kaldı. Mardin'e eli boş döndüler.

[1] Kayapınar

[1] Şeyh Fethullah Müslümanlara tek bir Hıristiyana bile zarar vermemeyi emretti. Af garantisine rağmen, çoğu Süryani orada kaldı ve kendi köylerine dönmedi. Buna cesaret eden birkaçı 'Arnas, Ahlah ve Mzizah'a dönmeye çalışırken, yolda vuruldu. Ateşkesten sonra, Mas'ud'dan Anhel'e gitmesi istendiyse de, Hıristiyan liderler başka bir yere gitmesini öğütlediler; zira hükümet onu arıyordu ve kendileri de müdahale etmek istemiyorlardı. Mas'ud, Rayite'deki [Aşağı] Kafro'ya gitti. Orada kısa bir süre yerel bir kilisenin çatısındaki bir çadırda yaşadı. Hükümet için kolay bir av olduğundan, çok geçmeden öldürüldü. Kendi köylerine dönerken öldürülen Süryaniler'in sayısı, kuşatma sırasında öldürenlerden fazlaydı. David Gaunt, Katliamlar... s 292-293

[1] Franz Werfel, Musa Dağ'da 40 Gün, çev. Saliha Nazlı Kaya Belge Uluslararası Y. 2007

[1] Yves Ternon, Mardin 1915... s 347

[1] Daha geniş bilgi için bkz., Beth-Şawoce Jan, *Sayfo b Turcabdin 1914-1915*, Nsibin Yayınevi, İsveç, 2006, 2. Basım, s. 173. Kerboranlı Kildani Hanna Polos'un anlattıklarından.

[1] jan Beth-Şawoce & Abdulmesih Bar Abraham, Doğu-Batı Asurlulara Karşı - Baskı, Zulüm, Asimile, Kovulma... F. Başkaya-S. Çetinoğlu, Türkiye'de "Azınlıklar", Resmi Tarih Tartışmaları Özgür üniversite Y. 2009 içinde.